

aktualnih temah ter dilemah današnjega časa. Niti avtor knjige niti moji razmisleki ob njegovem delu vam ne ponujajo odgovorov na vsa splošna bioetična in širša človeška vprašanja. Mnoga izmed teh vprašanj nimajo enoznačnih odgovorov in mogoče imate po koncu branja več vprašanj, kakor ste jih imeli na začetku. Vendar če ste pri branju članka dobili vtis, da je razmislek o opisanih bioetičnih temah vendarle mogoč in da iskanje skupnih rešitev ni nemogoča naloga Don Kihota, mislim, da sva z avtorjem knjige *Etika življenja* kljub vsemu dosegla svoj cilj.

V naslednji številki bomo prikazali zlasti tista poglavja drugega dela knjige *Etika življenja*, ki so pomembna za staranje, starost in sožitje med generacijami.

Ana Ramovš

Bernhard Nauck (2014). *Affection and Conflict in Intergenerational Relationships of Women in Sixteen Areas in Asia, Africa, Europe, and America*. V: <http://www.comparativepopulationstudies.de/index.php/CPoS/article/viewFile/165/190> (5.1.2015).

POVEZANOST ODRASLIH ŽENSK S SVOJIMI STARŠI

Raziskava, ki je bila narejena med ženskami v šestnajstih kulturnih območjih Azije, Afrike, Evrope in Amerike, govori o medgeneracijskih odnosih in solidarnosti v družinskih sistemih. Avtor je s svojo raziskavo prispeval k raziskovanju vpliva kulture na medgeneracijske odnose. Osredotočil se je na perspektivo mladih in srednje starih žensk do svojih bioloških staršev z vidika medgeneracijske solidarnosti in ambivalentnosti.

Beseda solidarnost je široko uveljavljena v svetu, pomeni pa vzajemnost, vzajemno pomoč, soglasnost, družbenost, čut za skupno odgovornost in korist (Verbinc, 1997). Medgeneracijsko solidarnost pa lahko opredelimo kot socialno povezanost med generacijami

(Bengston in Oyama, 2007). Medgeneracijska solidarnost je večnivojski in večrazsežnostni koncept, sestoji iz šestih elementov: naklonjenosti oz. emocionalne povezanosti, povezanosti oz. stikov, podobnosti v vrednotah in prepričanjih, funkcionalnosti oz. delitve virov, jakosti družinskih norm in strukture priložnosti, da se medgeneracijske izmenjave vzdržujejo (Bengston in Roberts, 1991). Kasneje je bil v ta model vključen še element ambivalentnosti (Luscher in Pillemer, 1998).

Tema o medgeneracijski solidarnosti je aktualna zaradi demografskih sprememb staranja prebivalstva, saj se s tem spreminja tudi dinamika v družini. Skupaj z ekonomsko krizo v zadnjih letih se kaže vpliv na to, da vedno več generacij živi skupaj. To pa vpliva tudi na medgeneracijsko solidarnost v družini.

Avtor se je v raziskavi osredotočil na to, kako se razlikujejo odnosi žensk do svojih bioloških staršev glede na to, ali živijo v enostranskih ali dvostranskih družinskih sistemih. V uvodu prikaže razliko, kako se družbe glede na svojo kulturo razlikujejo po tem, ali prevladujejo enostranski ali dvostranski družinski sistemi. Enostranski družinski sistemi se ustvarijo tam, kjer je jedrna družina trdno povezana z eno stranjo družine (možev ali ženine). Dvostranski družinski sistemi pa se ustvarijo tam, kjer je jedrna družina približno enako povezana z obema stranema družine (možev in ženino), prednost pa daje odnosom jedrne družine. Enostranski družinski sistemi v primerjavi z dvostranskimi temeljijo na večji normativni solidarnosti (so bolj zavezani družinskim normam in obvezam, opravljanju družinskih vlog in izpolnjevanju družinskih obveznosti), imajo bolj jasno oblikovane meje, posamezniki so med seboj bolj povezani. V takih sistemih se kaže interakcijska, funkcionalna in emocionalna solidarnost med moškimi člani družine. Interakcijska solidarnost se kaže v pogostosti in vzorcih interakcije med člani družine,

funkcionalna v stopnji pomoči in izmenjave, emocionalna solidarnost pa se kaže kot vrsta v stopnji pozitivnih čustev o družinskih članih ter stopnji vzajemnosti teh čustev (Bengston in Roberts, 1991). V družinskih sistemih, kjer so bolj povezani z moževimi sorodniki, se od žensk pričakuje, da bodo zapustile svojo biološko družino in se polno vključile v možovo družino. Tam, kjer so člani bolj povezani z ženinimi sorodniki, se normativna solidarnost in medgeneracijska solidarnost bolj kaže med ženskami. Pri življenjsko dolgih odnosih med ženskimi članicami družine se ponavadi spletejo močne čustvene vezi; ti odnosi pa so zaradi pomanjkanja možnosti izhoda nagnjeni h konfliktom in k emocionalni ambivalentnosti, ki pomeni iskanje ravnotežja med prepiri in solidarnostjo v vsakdanjem življenju.

Dvostranski družinski sistemi zagotavljajo uravnoteženo povezanost z obema stranema sorodnikov. Posamezniki tako niso vezani na posamezno stran družinskih članov, ampak dajejo prednost svoji družini. S tem se zmanjša normativna solidarnost do staršev in medgeneracijska solidarnost na splošno. Tako prihaja do več odtujenih medgeneracijskih odnosov oz. v primeru pričakovane funkcionalne pomoči do več ambivalentnih in disharmoničnih odnosov.

Avtor je v hipotezi predpostavljal, da se bo v enostranskih družinskih sistemih več čustveno hladnih odnosov preoblikovalo v ambivalentne kot v dvosmernih. Do tega naj bi prišlo zato, ker imajo člani v enostranskih družinskih sistemih manj drugih odnosov zunaj družine in imajo zato manj možnosti izhoda iz družinskega sistema. Zato obstaja večja možnost preoblikovanja odnosa v ambivalentnega kot odtujenega.

Družbe pa se glede na svojo kulturo razlikujejo tudi v stopnji pomoči in izmenjave virov v družinskih sistemih, kar se kaže kot funkcionalna solidarnost. V Sloveniji je zakonsko

opredeljeno, da so odrasli otroci dolžni vzdrževati svoje starše, če le-ti nimajo zadostnih lastnih sredstev za preživljanje. Odrasli otroci v Sloveniji v veliki meri nudijo različne tipe opore svojim ostarelim staršem. Srednja generacija pa je medgeneracijske solidarnosti, tj. opore svojih staršev, deležna v manjši meri. Pri tem so še posebej ključne medgeneracijske izmenjave finančne pomoči, opore v primeru bolezni ter materialne opore. Otroci v največji meri prejmejo od staršev finančno oporo in oporo v primeru bolezni, starši pa navajajo, da prejmejo od svojih otrok največjo oporo v primeru bolezni ter za druženje (Hlebec, Hrast, Kump, Jelenc Krašovec, Pahor in Domajnko, 2012).

V družbah z bolj šibko socialno politiko so starejše generacije bolj odvisne od pomoči svojih otrok. V teh odnosih prihaja do večje čustvene povezanosti in tudi večjega števila konfliktov med člani družine, saj so generacije v pogostejšem stiku in bolj odvisne druga od druge. V teh družbah prihaja tudi do bolj oblikovanih družinskih vrednot. Avtor je predpostavljal, da obilje in dobro razvita socialna politika v državi predstavljata alternativo funkcionalni solidarnosti.

METODOLOGIJA IN IZVEDBA RAZISKAVE

V raziskavi je avtor uporabil kvalitativno metodologijo; standardizirane intervjuje, ki so bili opravljeni iz oči v oči. Podatki so bili zbrani med letoma 2002 in 2004 na Kitajskem (n = 614), v Indoneziji (n = 600), severni Indiji (n = 600), Palestini (n = 499), Izraelu (n = 408), Turčiji (n = 622), južni Afriki (n = 688), vzhodni Nemčiji (n = 204), zahodni Nemčiji (n = 409) in Franciji (n = 200). Med letoma 2005 in 2008 v Rusiji (n = 548), na Poljskem (n = 678) in v ZDA (n = 337). Med letoma 2009 in 2010 pa v Estoniji (n = 300), v južni Indiji (n = 599) in leta 2011 na Jamajki (n = 615). Skupno število udeleženk je bilo 8756. Intervjuji so bili

izvedeni z ženskami, materami predšolskih otrok in mladostnikov. Ocenile so odnos do svojih bioloških staršev. V intervju je bila vključena serija vprašanj o medgeneracijskih konfliktih (*Kako pogosto se s svojo materjo/očetom ne strinjaš in prepiraš? Kako pogosto se z materjo/očetom pričkaš? Kako pogosto postane ta ti in tvoja mati/oče jezna in razburjena druga drugega?*) in o medgeneracijski navezanosti (*Kako pogosto ti oče/mati pove, da si dober v več stvareh? Kako pogosto mati/oče odobrava stvari, ki jih narediš? Kako pogosto občutiš, da te mati/oče občuduje?*). Vprašanja so bila prvotno oblikovana v angleščini, za vsako državo pa prevedena v materni jezik. Struktura udeleženk je bila izbrana iz registra podatkov ali iz večstopenjskega naključnega vzorčenja, kar je vključevalo tudi urbano in ruralno različnost.

REZULTATI

Ugotovitve so pokazale, da se odnos žensk do svojih bioloških mater in očetov razlikuje. Odnos z materami je v primerjavi z očeti večkrat prijateljski ali ambivalenten. Pri neharmoničnih odnosih se niso pokazale razlike med spoloma. Ta spoznanja kažejo, da so si matere in hčere bolj blizu in imajo manjšo možnost, da izstopijo iz odnosa v primerjavi z očeti. V odnosih med materjo in hčerjo je potrebno veliko vlaganja v odnos, obstaja pa tudi več možnosti za konflikte; medtem ko je odnos z očeti večkrat bolj distanciran in na nižji stopnji interakcije. V Sloveniji se je pokazalo, da poteka več izmenjave medgeneracijske pomoči med ženskami, moški pa običajno prejmejo manjše število opor (Hlebec, Filipovič Hrast, Kump, Jelenc Krašovec, Pahor, Domajnko, 2012).

Največ prijateljskih odnosov med materami in hčerami je v ZDA, Palestini, Nemčiji in Rusiji, najmanj prijateljskih odnosov pa v južni Indiji, na Kitajskem in Jamajki. Odtujeni odnosi so najpogostejši na Kitajskem, v Estoniji in Indoneziji in najmanj pogosti v južni Afriki,

Indiji, Palestini in Izraelu. Disharmonični odnosi so najpogostejši v Estoniji, Rusiji in Franciji in najmanj pogosti v južni Afriki, Palestini, na Kitajskem in južni Indiji. Ambivalentni odnosi so se najbolj kazali v Indiji, južni Afriki, na Jamajki, v Izraelu, Turčiji in Palestini in najmanj na Kitajskem, v Estoniji, Rusiji in Nemčiji.

Ugotovitve so pokazale, da so se v dvostranskih družinskih sistemih, ki ne dajejo prednosti moževim ali ženinim sorodnikom, večkrat pojavili odtujeni odnosi med družinskimi člani. V teh sistemih so bili disharmonični odnosi relativno redki in prijateljski odnosi relativno pogosti. To še posebej velja v družinskih sistemih, ki dajejo prednost moževim sorodnikom.

Največji delež žensk, ki so živele v razširjenem gospodinjstvu z moževo družino, je v severni Indiji (49 %), v južni Indiji (37 %) in na Kitajskem (30 %). Čeprav je bilo na teh kulturnih območjih pričakovano, da se bo pojavila podobna vrsta družinskih odnosov, so se pokazale razlike. V severni in južni Indiji so bili zelo pogosti ambivalentni odnosi, na Kitajskem pa so bili relativno redki. Na Kitajskem so bolj prevladovali prijateljski in odtujeni odnosi. Prav tako je v severni in južni Indiji višji odstotek žensk, ki imajo manj kot prvo stopnjo izobrazbe, kot na Kitajskem. To in dejstvo, da je v Indiji nižji delež zaposlenih, lahko vpliva na šibkejši položaj žensk v Indiji v skupnem gospodinjstvu z moževimi sorodniki.

Rezultati intervjujev so prav tako pokazali, da so imeli starši, ki so bili v raziskavi starejši, večjo verjetnost, da bo odnos z njihovo hčerjo prijateljski, in ne ambivalenten, odtujen ali disharmoničen. Na odnos je vplivala tudi bližina bivanja žensk in njihove biološke družine; čim bližje so živeli skupaj, bolj verjetno je bil odnos med njimi prijateljski ali ambivalenten in manj verjetno disharmoničen in odtujen.

Višja stopnja izmenjave pomoči in virov je upadla pri disharmoničnih in odtujenih

odnosih in narasla pri prijateljskih in ambivalentnih družinskih odnosih. To kaže, da je medgeneracijska odvisnost velik pokazatelj zvestobe in prijateljskih odnosov. Prav tako dobro napoveduje konflikte in ambivalentne odnose takrat, ko posameznik veliko vloži v odnos, vendar iz njega ne pridobi tistega, kar je pričakoval.

Na odnos med hčerami in njihovimi biološkimi starši so vplivali ekonomski viri. Ženske z bolj zanesljivimi ekonomskimi viri so imele boljše in bolj harmoničen odnos s starši.

RAZPRAVA

V raziskavi je opisan štiri-razredni model, ki opisuje ambivalentne, prijateljske, disharmonične in odtujene odnose. Prijateljski odnosi temeljijo na visoki stopnji čustvene bližine in nizki stopnji konfliktov, odtujeni na nizki stopnji čustvene bližine in nizki stopnji konfliktov, disharmonični na nizki stopnji čustvene bližine in visoki stopnji konfliktov, ambivalentni pa temeljijo na visoki stopnji čustvene bližine in visoki stopnji konfliktov. Ugotovitve so pokazale, da je bil štiri-razredni model primeren za raziskavo, zato bi ga lahko razširili na več različnih okolij.

To nakazuje nadaljnjo empirično potrditev, da je struktura čustvenih vezi med generacijami močna ne le znotraj premožnih družb, ampak tudi v družbah z različnimi stopnjami ekonomskega razvoja in institucionaliziranega sorodstvenega sistema.

Rezultati te raziskave potrjujejo prejšnje ugotovitve o izmenjavi solidarnosti med ženskami in njihovimi družinskimi člani. V ekonomsko razvitih družbah (kot sta ZDA in Nemčija) so prejšnje raziskave pokazale nizko stopnjo sorodstvene povezanosti, kar se v družinah odraža v visokem deležu odtujenih odnosov. Ta študija potrjuje te rezultate. Ugotovitve kažejo tudi, da v družbah, kjer je ekonomska situacija dobra, odnos preživi samo, če

temelji na močnih čustvenih vezeh; pri šibkih čustvenih vezeh obstaja večja verjetnost, da se bodo posamezniki umaknili iz odnosa. V družbah z ekonomsko slabšo situacijo bodo odnosi ohranjeni ne glede na čustveno kvaliteto, da zagotovijo varnost posameznikov preko funkcionalne izmenjave.

Lahko se zgodi, da posameznik izstopi iz družinskega sistema in tak odnos postane odtujen. V primerih, ko so v družbi postavljena stroga pravila in norme, pa taka možnost ni dovoljena. Glavna ugotovitev opisne statistike je bila, da ima dve tretjini žensk dobre medgeneracijske odnose, ki vključujejo čustveno bližino. Pokazalo se je tudi, da ima polovica od teh žensk ambivalentne odnose. Ambivalentni odnosi žensk z materami so se najbolj kazali v Indiji, na Jamajki, v južni Afriki, Izraelu, Turčiji in Palestini (v tem vrstnem redu), najmanj pa je bilo takih odnosov v razvitih družbah Zahoda.

Raziskava je pokazala, da se stopnja ambivalence v medgeneracijskih odnosih veča takrat, ko se v odnosih poveča tudi stopnja pomoči in izmenjave virov, in takrat, ko imajo starši do svojih otrok močnejša pričakovanja po varnosti in materialnem udobju. Manjša pa je verjetnost ambivalentnih odnosov, ko imajo starši do otrok močna pričakovanja čustvene bližine in pri občutkih družinske pripadnosti in obveznosti.

Učinki interakcije so pokazali, da naraščajo konfliktni odnosi žensk z biološkimi starši v družbah, kjer daje družina prednost stikom z moževimi sorodniki in ko funkcionalna izmenjava poteka v bogatih družbah.

Omejitev raziskave so, da so v vzorec udeležencev vključene le matere. Pri vključitvi moških udeležencev bi lahko prišlo do drugačnih ugotovitev, saj ima spol velik vpliv v medgeneracijskih odnosih. Prav tako ostaja nejasno, kako so medgeneracijski odnosi strukturirani pred prehodom v starševstvo in

kako starševstvo ali zakon vplivata na medgeneracijsko solidarnost v različnih kontekstih.

Naslednja omejitev raziskave se povezuje s tem, katera kulturna območja so bila vključena v vzorec. Pristop je bil primeren za mednarodno primerjavo, ki je bila glavni cilj te študije, vendar z njim ne moremo priti do točne reprezentativne slike držav.

ZAKLJUČEK

Raziskava je pokazala, kakšen vpliv imajo lahko kultura in ekonomski pogoji na solidarnost med družinskimi člani. Glede na ugotovitve lahko pričakujemo, da bo solidarnost med generacijami vedno večja, saj so ekonomske razmere v družbah vedno slabše. Iz tega lahko sklepamo, da bo država namenila manj sredstev socialni oskrbi in pomoči ostarelim, pomoč med generacijami pa se bo okrepila.

Tjaša Mlakar

Harriet Mowat and Maureen O'Neill (January 2013). *Spirituality and ageing: implications for the care and support of older people*. V: <http://www.iriss.org.uk/resources/spirituality-and-ageing-implications-care-and-support-older-people> (5.1.2015)

DUHOVNOST IN STARANJE – STANJE NA ŠKOTSKEM

Članek prikazuje tematiko, ki je aktualna v današnjem času. Delež starejšega prebivalstva se vse bolj povečuje. To je stvarno dejstvo tako v Sloveniji kot drugod po svetu. Podatki, ki jih razkrivata avtorici članka in dokumenti škotske vlade (<http://www.scotland.gov.uk/Publications/2010/11/24111237/13>), kažejo, da se bo do leta 2033 število starejših od 60 let na Škotskem povečalo za 50 %. Vse to sovпада z daljšanjem življenjske dobe in tudi z nižjo rodnostjo. Živeti dlje nam prinaša možnost, da še bolj skrbimo in krepimo svoje zdravje, srečo in produktivnost, po drugi strani pa povečuje možnost naraščanja slabosti, kroničnih bolezni

in bolezni starejše dobe, kot so demenca, diabetes in srčne bolezni. Škotska zdravstvena in socialna politika namenja več časa in denarja starejši populaciji kot drugim. Kljub številnim težavam, ki se lahko pojavljajo v starosti (telesne, duševne), je prav, da stari ljudje poskrbijo sami tudi za svojo duhovnost. Staranje je kot potovanje in na tej poti človeka spremlja tudi duhovnost.

DUHOVNOST IN RELIGIJA - RAZLIKE

Avtorici članka pravita, da je »duhovnost problematičen, sporen in razvijajoč se pojem. Obstajata dva ekstrema, ki definirata duhovnost: oba pristopa priznavata iskanje smisla. Za nekatere ljudi je božanska prisotnost temeljna, za druge pa je duhovnost vživljanje v notranje življenje, osebno prepričanje in osredotočenost nase«. Izpostavita tudi različne poglede in definicije duhovnosti:

1. Frančiškanska duhovnost razume duhovnost kot del religioznega prepričanja; določena duhovnost je specifičen sistem ali shema prepričanj, idealov in načel, ki oblikujejo določeno pot k Bogu, torej vse življenje na splošno.
2. Po Ursuli King (*Can spirituality transform our world*, v *The Journal for the Study of Spirituality*, 2011, 1, 17-349) je duhovnost razumljena kot posveten koncept: duhovnost so tiste ideje, dejavnosti, navade in predanosti, ki negujejo, vzdržujejo in oblikujejo človeška življenja, tako posameznika kot tudi skupnosti.
3. Switon in Pattison (*Moving beyond clarity: Towards a thin, vague and useful understanding of spirituality in nursing care*, v *Nursing Philosophy*, 2010, 11, 226-237) pravita, da je duhovnost kot metafora za pomanjkanje: duhovnost v vseh svojih različnih oblikah in pomenih zajema pomanjkljivosti, ki so vidne oziroma občutene pri zdravstveni oskrbi in se jim ljudje želijo izogniti. Z